

1968 İLKOKUL PROGRAMI VE GETİRDİĞİ YENİLİKLER*

1968 PRIMARY SCHOOL PROGRAM AND THE INNOVATIONS IT BROUGHT

Gökhan ABANOZ¹, Nil TÜRKER TEKİN²

ÖZ: Program geliştirme uygulanan programın eksik yönleri ya da zayıf yönleri belirlenmesi ve eğitim programının yeniden düzenlenmesinde önemli bir süreçtir. 1969 programı, Türk eğitim tarihi içinde altı yıllık geliştirme çalışmaları ve pilot uygulama süreci ile önemli bir yere sahiptir. Bu çalışmada 1968-1969 öğretim yılında yurt çapında bütün okullarda yürürlüğe giren 1968 İlkokul Programının, program geliştirme süreci ve getirdiği yeniliklerin ortaya konulması hedeflenmiştir. Araştırmada öncelikle 1948 İlkokul Programın içeriği ve Türk milli eğitiminin o dönemki fiziksel koşulları nedeniyle programın aksayan yönleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bunun ardından 1962 İlkokul Program taslağı öncesinde 1948 Programı üzerinde yapılan ilk düzenlemeler ortaya konulmuştur. Araştırmanın bundan sonraki kısmında ise Türkiye Eğitim Milli Komisyonunun raporu ve program üzerinde incelemeler yapmış yerli ve yabancı uzmanların 1948 ilkokul programı hakkındaki tespitleri ışığında bu programın eksiklikleri açıklanarak 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında çalışmalarını VII. Milli Eğitim Şurasındaki komisyon çalışmaları neticesinde yeni ilkokul programına dair belirlenen esaslar açıklanmıştır. Son olarak 1962 İlkokul Programı taslağı üzerinde altı yıl sürecek program geliştirme çalışmaları ve pilot uygulamalar hakkında bilgiler verilerek 1968-1969 öğretim yılında yürürlüğe giren yeni ilkokul programının getirdiği yeniliklerden bahsedilmiştir.

ABSTRACT: Curriculum development is an important process in determining the shortcomings or weaknesses of the applied program and rearranging the educational program. The 1969 program has an important place in the history of Turkish education with its six-year development work and pilot implementation process. In this research, it is aimed to reveal the program development process and the innovations of the 1968 Primary School Program, which came into force in all schools across the country in the 1968-1969 academic year. In the research, first of all, information is given about the content of the 1948 Primary School Program and the shortcomings of the program due to the physical conditions of Turkish national education at that time. Following this, the first arrangements made on the 1948 Program before the 1962 Primary School Program draft were put forward. In the following parts of the study, the lacks of this program are explained in the light of the report of the Committee of National Education, Turkey; and the findings of native and foreign experts who have examined the 1948 primary school program and the new rules are explained regarding the new primary school program after the studies conducted by the 7th National Education Council between 5 and 15 February 1962. Finally, information is provided about the six-year program development and pilot studies on the 1962 Primary School Program draft and the innovations made with this program which came into effect in the 1968-1969 academic year are mentioned.

Anahtar sözcükler: İlkokul Programı, Sosyal Bilgiler, Fen ve Tabiat Bilgisi, Pedagoji.

Keywords: Primary school curriculum, social sciences, science and nature, pedagogy

Bu makaleye atıf vermek için:

Abanoz, G., & Türker-Tekin, N. (2024). 1968 ilkokul programı ve getirdiği yenilikler, *Trakya Eğitim Dergisi*, 14(2), 642-655.

Cite this article as:

Abanoz, G., & Türker-Tekin, N. (2024). 1968 primary school program and the innovations it brought. *Trakya Journal of Education*, 14(2), 642-655.

* Bu çalışma, ikinci yazarın danışmanlığını yaptığı '1960-1971 yılları arasında Türkiye'de eğitim politikaları' başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Amasya Üniversitesi, Amasya/Türkiye, e-mail: gkhnabnz@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8173-6559

² Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, İstanbul/Türkiye, e-mail: nturkertekin@gmail.com, ORCID: 0000-0001-6287-4975

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

During the 20th century, there were important developments in the field of science and technology in the world, and these developments continued unabated in the 1960s. Developments in education trends and pedagogy that emerged based on the rapid changes in science and technology in the world were recorded, and positive political, social and economic changes continued to be experienced in our country. All this caused the 1948 Primary School Program, which had been in effect for a long time, to become useless, unable to respond to current developments. (Karagöz, 1966). To this situation, it is necessary to add the effects of the changes Turkey has undergone since 1948 on Turkish society in thirteen years. Especially after 27 May 1960, there was a change of power in the country, a new constitution was adopted and various political, social and economic institutions emerged. Undoubtedly, the education system would also take its share from these changes. Therefore, this development in Turkey and in the world and the changes it caused have had reflections on the curricula. The 1968 Primary School Program emerged as a product of such a need. It is seen that the studies to develop the new primary school curriculum, which was put into practice in the 1968-1969 academic year, are divided into three main phases. The first of these included the changes made in 1953-1955 upon the change of the 1948 Primary School Program in the light of the recommendations of the 5th National Education Council. The second was the recommendations in the report based on the research and investigations of the Turkish Education National Commission, which continued its work between the years 1958-1960.

During the coalition governments that served between 1961 and 1965, the reorganization of primary school curricula is one of the most important practices in the field of education. The point that distinguishes these new regulations from the previous one was that in the 1968 program, the courses that were previously organized as separate disciplines were organized on the basis of collective education. Therefore, in the new program, history, geography, civics, natural knowledge, agriculture-business knowledge, and family knowledge courses were combined under the umbrella of Social Studies and Science and Natural Sciences. When the literature on the incorporation of the related courses, which were included as separate disciplines in the 1948 primary school curriculum, into Social Studies and Science and Natural Sciences in the 1968 Primary School Program, detailed information about the reasons for these regulations was not found. In the related research, it is seen that these regulations are evaluated mostly depending on the changes in the world, so there is no evaluation based on the findings of the national conditions in this regard. In this research, the reports of the commissions working between the years 1960-1962 on primary school programs, collected VII. The decisions taken by the National Education Council about the primary school program were examined. In the light of these examinations, the reasons for the adoption of the 1968 primary school program and the innovations brought by the new primary school program were tried to be revealed. For this purpose, the trial and development studies of the 1962 Primary School Program draft carried out between 1962 and 1968, the circulars of the Ministry of National Education in the Announcement Journal, the reports of the education commissions working on this subject, the documents of the National Education Congresses of the period and the statements of the authorized persons in the national press were presented.

Method

In this study, the document analysis method based on historical research, which examines the written sources related to the subject, which is among the qualitative research methods, was used and the data obtained from the document analysis were determined by the content analysis method. As it is known, qualitative research is a set of processes that includes techniques that try to reach terms related to definition, solving, interpretation and understanding (Merriam, 2009). The research has a historical research feature as it is based on the explanation of the historical institution, individual, event or phenomenon based on the most accurate and reliable sources available. As is known, historical research is a process used to systematically search and organize data in order to better understand all concretes and their usual causes and consequences (Gall vd., 2015). For this purpose, the data of the research consists primarily of the National Education Council documents of the period and the Journal of Announcements of the Ministry of National Education. The official commission reports that carried out studies to prepare the National Education plan and the documents consisting of the 1962 Primary School Draft Program and the 1968 Primary School Programs are among the other data of the research.

Findings

The findings of the study comprise the 1948 and 1968 Primary School Programs, the decisions made by the National Education Councils, memoranda of the Ministry of National Education, reports of the established official commissions, official and private gazette, and education and journals of that period.

Discussion and Conclusion

The content of the 1948 Primary School Curriculum and the problems that arose as a result of the physical situation in the Turkish national education system of the period revealed the need for reorganizations in the program since 1954. In this process, the Turkish Ministry of National Education has started some studies by making use of local and foreign experts. At the 5th National Education Council convened in 1953, it was decided to prepare a new primary school curriculum in line with the needs of the day and to put it into practice throughout the country after pilot applications were made. Then, the Bolu Village Schools Program Draft was prepared and it was decided to put this draft into practice after it was approved by the education board. However, although the curriculum of Istanbul city and village trial schools was prepared and put into effect in 1955 by the Istanbul Directorate of National Education, the relevant studies could not be carried forward and concrete steps could not be taken in this regard.

In the 1960s, the work on the preparation of a new primary school curriculum was accelerated with the inclusion of various official commissions in the process. In this process, with the decisions had taken at the 7th National Education Council, the principles that will guide the new primary school curriculum were determined. The pilot application of the draft, which was finally given its final shape, was started in selected schools in certain regions of Turkey as of the 1962-1963 academic year. During this pilot implementation period covering six years, the development of the relevant draft program was included. In this process, in which the Ministry of National Education, the General Directorate of Primary Education, and provincial and district level officials actively participated, trainings were given about the new program to the teachers who will take first place in the implementation of the program in schools. After the necessary corrections and arrangements were made on the program in the light of the feedback obtained from these implementation and development studies, it was put into practice throughout the country since the 1968-1969 academic year.

GİRİŞ

Program geliştirme çalışmaları, eğitim programlarının tasarlanması, uygulanması ve bu çalışmaların değerlendirilmesi ile değerlendirme sürecinde elde edilen çıktılar rehberliğinde öğretim programlarının yeniden düzenlenmesini kapsamaktadır. Bu yönüyle program geliştirme süreci öğretim programlarının hedef, içerik, öğrenme-öğretme süreci ve ölçme-değerlendirme öğeleri arasındaki dinamik ilişkiler bütünü ifade etmektedir (Gökalp, 2020) Bir diğer deyişle öğretim programı var olan durum ile olması gereken en uygun durum arasındaki farkın belirlenerek eğitim-öğretim sürecinde bireylere ne öğretilmesi gerektiğine dayalı içeriklerin yer aldığı bilimsel, esnek ve işlevsel özellikteki dokümandır (Cevzici, 2010). Eğitim politikalarının belli bir plan ve programa bağlı olarak oluşturulduğu göz önüne bulundurulduğunda çağın ve toplumun gereksinimlerini karşılayabilecek yurttaşların yetiştirilmesi öğretim programları ile mümkün olmaktadır. Bilindiği gibi eğitimde program geliştirme dinamik ve süreklilik içeren bir çalışma sürecidir (Saray, 1964). Bu yönüyle öğretim programları ülkelerdeki eğitim sisteminin temel yapı taşı ve örgün eğitim kurumları olan okulların varoluş nedenidir (Hewit, 2018).

1961-1965 yılları arasında görev yapan koalisyon hükümetleri döneminde eğitim alanındaki uygulamaların başında ilkökul programlarının yeniden düzenlenmesi amacıyla başlatılan program geliştirme çalışmaları önemli bir gelişme olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilindiği gibi 20. yüzyıl boyunca dünyada bilim ve teknoloji alanında önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bilim ve teknoloji alanında kaydedilen hızlı gelişmeler, eğitim bilimlerindeki gelişmeleri de etkilemiştir. Ülkemizdeyse siyasi, sosyal ve ekonomik yönde değişimler yaşanmaya devam etmekteydi Bütün bunlar uzun süreden beri yürürlükte olan 1948 İlkokul Programını mevcut gelişmelere cevap veremeyecek yararsız duruma düşmesine neden olmuştur (Karagöz, 1966). Özellikle program geliştirme çalışmaları konusunda Amerika'da ortaya çıkan yeni gelişmeler öğretim programlarına karşı geleneksel yaklaşımları değiştirmiştir. Söz gelimi Edward Thorndike'nin geometri ve Latince derslerini almayan öğrencilerin günlük yaşamda karşılaştıkları mantıksal problemleri çözme ve İngilizce kompozisyon yazma gibi pratik beceriler üzerinde etkisinin

olmadığını açıklaması, eğitimcileri okulda öğretilen ile toplum arasında ilişki aramaya yöneltmiştir. Bunun sonucunda öğretim programının çeşitli disiplinlerin oluşturduğu bir materyal yığını olmak yerine çocukları yaşamda etkin kılacak özelliklerini kazandıran öğrenme yaşantılarının tümü olduğu kabul edilmiştir (Varış, 1989). Bu durum konu alanı, yoğun içerik bilgisi ve entelektüel disiplinlerin öğretilmesine odaklı derslerin ön planda olduğu daimici ve esasici felsefeye dayanan (Cevizci, 2023, Cevizci, 2010) öğretim programlarının geçerliliğini yitirmesine ve program geliştirmede yeni yaklaşımların ön plana çıkmasına neden olmuştur. Pedagojik anlamda yaşanan bu gelişmeler ile 1948 ilkököl programı da çağdaş standartların gerisinde kalarak birey ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamada işlevselliğini kaybetmiştir. Ayrıca buna Türkiye'nin 1948 yılından itibaren geçirdiği değişimlerin on üç yılda Türk toplumu üzerindeki etkilerini de buna eklemek gerekir. 27 Mayıs 1960 sonrası, ülkede önemli değişimler yaşanmıştır. Bir kere Cumhuriyet tarihinin ilk askeri darbesi olan 27 Mayıs ile demokrasi kesintiye uğramıştır. Türk demokrasisi bu durumun kronik sancılarını uzun yıllar çekmeye devam etmiştir. 27 Mayıs 960 sonrası rejim ve yönetim açısından değişimleri beraberinde getirmiştir. Örneğin Türkiye Büyük Millet Meclisinin yanında Cumhuriyet Senatosunun bulunduğu ikili bir parlamenter sistem oluşturulmuştur. Ayrıca yeni bir anayasa kabul edilerek siyasi, sosyal ve iktisadi anlamda çeşitli kurumlar ortaya çıkmıştır. Hiç şüphesiz eğitim sistemi de yaşanan bu değişimlerden payını alacaktı (Abanoz, 2021).

Dünyada ve Türkiye'de yaşanan bu gelişmeler ve neden oluğu değişimlerin öğretim programları üzerinde de yansımaları olmuştur. İşte 1968 İlkokul Programı böyle bir ihtiyacın ürünü olarak ortaya çıkmıştır. 1968-1969 öğretim yılında uygulamaya konulan yeni ilkököl programını geliştirme çalışmaları, başlıca üç devreye ayrıldığı görülmektedir. Bunlardan ilki, V. Milli Eğitim Şûrası'nın önerileri ışığında 1948 İlkokul Programının değişimi üzerine 1953-1955 yılında yapılan değişiklikleri kapsamaktaydı. İkincisi 1958-1960 yılları arasında çalışmalarını sürdüren Türkiye Eğitim Milli Komisyonunun araştırma ve incelemelerine dayanan rapordaki önerilerdi. Yeni bir ilkököl programının geliştirilme sürecine giden son devre ise 27 Mayıs sonrası Temmuz-Aralık 1960 tarihleri arasında faaliyette bulunan Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu son şeklini veren Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile İlgili Komisyonuydu. Nihayetinde bu üç devrede araştırma ve geliştirme sonuçları 5-15 Şubat 1962 tarihleri arası toplanarak çalışmalarını sürdüren VII. Eğitim Şûrasında incelenerek bu hususta izlenecek politikalara son şekli verilmiştir (Abanoz, 2021). 1968 İlkokul Programının getirdiği en önemli yenilik 1948 ilkököl programında ayrı disiplinler olarak yer alan ilgili derslerin 1968 İlkokul Programında toplu öğretim esas alınarak Sosyal Bilgiler ve Fen ve Tabiat Bilgileri olarak birleştirilmesiydi. Bu kapsamda 1968 proram geliştirme çalışmaları ve yeni ilkököl programına dair literatür incelendiğinde bu düzenlemelerin nedenleri hakkında detaylı bilgilere yer verilmediği, bu düzenlemenin daha çok dünyadaki değişmelere bağlı olarak kıymetlendirildiği dolayısıyla bu konuda ulusal şartlara dair bulgulara dayalı bir değerlendirmenin olmadığı görülmektedir.

Türkiye'de ilgili alan yazına bakıldığında bu konu özelinde doğrudan bir çalışmanın olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte Batır (2020) Ülke ve Toplum İncelemeleri Dersinin Vatandaşlık Eğitimi Bağlamında Değerlendirilmesi isimli çalışmasında 1962-19689 yıllarını kapsayan ilkököl program geliştirme çalışmaları döneminde Ülke ve Toplum İncelemeleri dersinin hedef, kazanım ve uygulamalarını vatandaşlık eğitimi bağlamında değerlendirmiştir. Bu çalışmada ise 1962-1968 yılları arasında gerçekleşen 1962 İlkokul Program taslağı deneme ve geliştirme çalışmalarının tümü başta Millî Eğitim Bakanlığının Tebliğler dergisindeki genelgeleri, bu amaçla çalışmalar yürüten eğitim komisyonlarının raporları, bu dönemde toplanan VII. Milli Eğitim Kurultayının dökümanları, Millî Eğitim Bakanlığı yetkililerin ulusal basına yansıyan açıklamaları ile bu dönemdeki eğitimcilerinin yayınladığı akademik makalelere dayanarak ortaya konulmuştur. Dolayısıyla çalışmanın verileri döneme ait resmi yazışma ve belgeler ile yine döneme ait özel kaynaklara dayanmaktadır. Bu çalışmada ise 1960-1962 yılları arasında görev yapan komisyonların ilkököl programları konusundaki raporları, toplanan VII. Milli Eğitim Şûrasının ilkököl programı hakkında aldığı kararlar ışığında 1968 İlkokul programının kabul edilmesindeki gerekçeler ve yeni ilkököl programının getirdiği yenilikler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri içinde yer alan konuyla ilgili yazılı kaynakların incelendiği tarihsel araştırmaya dayalı doküman incelemesi tekniği kullanılmış olup doküman incelemesinden elde edilen veriler doküman analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Nitel araştırmalarda görüşmeler, gözlemler ve dokümanlar olarak üç tür veri türü bulunmaktadır. (Patton, 2001). Bunlardan üçüncüsü olan dokümanlar, resmi toplantı tutanakları ve gazeteler ve diğer arşiv belgeleri, günlükler ve mektuplar gibi özel evrakları

kapsamaktadır (Merriam, 2009). Bilindiği gibi doküman incelemesi doğrudan gözlem ve görüşme imkanının olmadığı durumlarda veya araştırmanın geçerliliğini artırmak için çalışılan araştırma problemiyle ilgili yazılı malzemelerin araştırmaya dâhil edildiği bir yöntemdir (Yıldırım & Şimşek, 2018). Ayrıca araştırma, tarihi kurum, birey, olay veya olgunun mevcut en doğru ve güvenilir kaynaklara dayalı olarak açıklanmasına dayandığından tarihsel araştırma niteliği taşımaktadır. Bilindiği üzere tarihsel araştırma, tüm somutlukların ve bunların olağan neden ve sonuçlarının daha iyi anlaşılması amacıyla verilerin sistematik olarak düzenlenmesi için kullanılan bir süreçtir (Gall vd., 2015).

Çalışma Grubu/ Evren- Örneklem

Bu araştırmada çalışma evreni, 1960'lı yıllarda Türkiye'deki öğretim programlarını düzenlemek için yapılan Milli Eğitim Şuraları dökümanları, resmi komisyon raporları, Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisindeki veriler, bu konuda eğitim uzmanları tarafından yazılan kitaplar, makaleler ve Millî Eğitim Bakanlığı yetkililerinin ulusal basına yansıyan açıklamaları olarak belirlenmiştir. Çalışmanın örnekleme ise bu veri kaynakları içinden araştırmanın amacına uygun seçilen ilkokul ikinci devre derslerinin düzenlenmesine dair veriler oluşturmaktadır.

Veri Toplama Aracı

Bu araştırmanın verileri doküman incelemesi yapılarak toplanmıştır. Bu amaçla dönemin Millî Eğitim Bakanlığı Şurası dökümanları, Millî Eğitim Bakanlığı Tebliğler Dergisi, dönemin Milli Eğitim planını hazırlamak için çalışmalar yürüten Türkiye Eğitim Milli Komisyonu ve Milli Eğitim Planını Hazırlığı ile İlgili Komisyon gibi komisyonların raporları ve 1962 İlkokul Taslak Programı ve 1968 İlkokul Programlarının teşkil ettiği dökümanlar oluşturmaktadır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırmanın verilerinin çözümlenmesinde döküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Bilindiği gibi döküman analizi, çeşitli zaman dilimlerinde üretilen gazete, dergi ve diğer örgütsel dökümanlar gibi süreli materyaller veya ilgili konuda birden fazla kaynak ve değişik aralıklarla üretilmiş belgeleri kapsadığından araştırma problemi hakkında geniş bir çözümlenmeye olanak tanımaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2018). Döküman analizinden elde edilen verilerin araştırma konusuna ilişkin başlıklar altında düzenlenerek sunulması esas alınmıştır.

BULGULAR

Bu başlık altında araştırmanın bulgularına yer verildiği bu bölüm, sırası ile 1948 İlkokul Programının ortaya çıkan sorunlar, 1948 İlkokul Programı üzerinde 1960 öncesi revizyon çalışmaları, Türkiye Eğitim Milli Komisyonu 1948 İlkokul Programı hususundaki değerlendirmeleri, VII. Milli Eğitim Şurasının 1948 İlkokul Programı konusundaki tespitleri, 1968 İlkokul Programının geliştirme ve pilot okullarda deneme süreci ve 1968 İlkokul Programının Kabul Edilmesi ve Programın Getirdiği Yenilikler başlıklarından oluşmaktadır.

1948 İlkokul Programında Ortaya Çıkan Sorunlara Dair Bulgular

1948 İlkokul Programı, 1936 İlkokul Programındaki eksikliklerin göz önüne alınarak yeniden düzenlenmesi sonucunda ortaya çıkmış ve 1948-1949 öğretim yılında ülke genelinde yürürlüğe konmuştur. 1955 yılında üzerinde yapılan birtakım düzenlemelerle yirmi yıl yürürlükte kalan 1948 İlkokul Programı, ülkemizde ilkokulların eğitim ve öğretim işlerini düzenleyen en uzun süre yürürlükte kalan program olması açısından önemlidir (Cicioğlu, 1985).

1948 İlkokul Programı incelendiğinde ilkokulların beş yıllık eğitim içinde birinci ve ikinci devre olmak üzere iki kısımda ele alındığı görülmektedir. Yine programa göre ilkokulların ilk üç senesi birinci devreye son iki evresi de ikinci devre içine yerleştirilmişti. 1948 İlkokul programında şehir ve köylerde olmak üzere iki çeşit ders programı oluşturulmuştur. Şehir ve köy ilkokullarında 11 ders aynı olmakla beraber şehirdeki haftalık ders programında tarım-iş dersi, köydeki haftalık ders programındaysa beden eğitimi dersi bulunmamaktaydı. Geriye kalan dersler; hayat bilgisi, Türkçe, tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, tabiat bilgisi, matematik, aile bilgisi, resim iş, yazı, müzik derslerinden oluşmaktadır. Köy ve şehir

ilkokullarının bütün kademelerinde haftalık ders saatinin 26 olarak belirlendiği görülmektedir. Bunlardan hayat bilgisi dersi şehir ve köy ilkokullarının ilk üç devresinde okutulmuştur. Türkçe, matematik ve resim iş derslerinin ilkokulun bütün kademelerinde okutulurken; tarih, coğrafya, yurttaşlık bilgisi, tabiat bilgisi ve aile bilgisi dersleri şehir ve köy okullarının ikinci devresinde okutulmaktaydı (MEB, [Milli Eğitim Bakanlığı], 1948).

1948 İlkokul Programının gerek programın kendi iç yapısı gerekse Türk milli eğitim sisteminin o dönemki fiziksel imkanları dolayısıyla bir süre sonra öğretim sürecini ve öğrenmeyi olumsuz etkileyecek bazı pedagojik sorunlar doğurmuştur. Programdaki önemli sorunlarından birisi birleştirilmiş sınıfların sayısının fazla oluşu noktasında karşımıza çıkmaktadır. Birleştirilmiş sınıfların yönetimi ile ilgili konuların programda ayrı bir başlık halinde yer almasına ve zaman çizelgelerinde sınıfların bir araya getirilmesine rağmen programın öncelikle normal sınıflara göre düzenlenmiş olması bu sınıflarda öğretmenlerin her zaman daha fazla sınıf yüküyle karşılaşmalarına neden olmuştur. Bu sebeple öğretmenler, aynı sınıftaki farklı sınıf kademelerindeki öğrencilerle ilgilecek yeterli zamanı bulamıyorlardı. Bu durum birleştirilmiş sınıflı okullarda ders çeşitliliğinin fazla olması, farklı derslere ait bilgi, beceri, tavır ve davranışları kazandırmada büyük sıkıntılara yol açıyordu. 1948 İlkokul Programının bir diğer sorunlu yanı amaçlar ve içerik kısımları arasındaki tutarsızlıktı. Programın amaç, ilke ve açıklamalar kısmı modern eğitim standartları dikkate alınarak yapılmasına karşın içerik kısmı aynı hassasiyetlere göre doldurulmadığından uygulamada önemli boşluklar görülüyordu. Programa getirilen bir diğer eleştiriye 1948 programının her sınıf düzeyi için genel bir çerçeve çizmesi ve böylelikle yerellik ilkesine yönelik öğretim faaliyetlerini sekteye ugratmasıydı. Programın standartlaştırılması, okulu yakın çevre ve toplumun kalkınma merkezi haline getirme kabiliyetine engel olmaktaydı (Karagöz, 1966).

Ayrıca ders çeşitliliğinin fazlalığı, sınıflara ayrılan ünitelerin çokluğu ve ikinci devrede ders konularının ufak parçalara bölünmüş olması haftalık çalışma süresini azalttığından konuların derinlemesine işlenmesini olanaksız hale getiriyordu. Ders çeşitliliği ile ders konu ve ünitelerinin fazlalığı dışında muhtelif dersler arasında bağlantı sağlayamama durumu, konu ve ünitelerin birbirini tamamlayacak şekilde olmaması, eğitim-öğretim çalışmalarına önemli zorluklar çıkarıyordu. Programın genel çerçevesinde derslerde öğrenci katılımına yer vermesine rağmen ünite sayısının fazla oluşu, derslerin öğretmenin sunuşuna dayalı olduğu klasik öğretim metodunun yaygın şekilde kullanılmasına neden oluyordu. Programda derslerin ve ünitelerin kısa süre aralıklarına bölünmesi öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve etkinliklerinin dar bir çerçeveye sıkışmasına neden oluyordu. Ayrıca ilgili durum deney, gözlem, inceleme ve diğer uygulamaların yapılmasına olanak sağlamıyordu. Dolayısıyla başlanan işlerin tamamlanmaması ve öğrenimin sürekliliğine engel oluşturması programın bir diğer kusurlu tarafı olarak anılabilir (Karagöz, 1966). Bu durum dönemin ilkokul yönetmeliğinin 43. maddesinde vurgulanan ilkokul programında derslerin tabii ve sosyal çevreyle ilgili olması için okul dışında tabii ve sosyal varlıklarla olaylarının, tetkik ve inceleme amacıyla sık sık geziler yapılması konusunda önemli bir engel oluşturuyordu (MEB, 1959).

1948 İlkokul Programı Üzerinde 1960 Öncesi Revizyon Çalışmalarına Dair Bulgular

1948 İlkokul programının okullardaki iş sürecinde ortaya çıkan sorunlara dair ilk düzenlemeler 1954 yılında yapılmıştır. Bu düzenlemeler, ilgili programın aksayan yönleri ve uygulamada karşılaşılan birtakım güçlükleri çözüme kavuşturmak amacıyla ülkemize getirilen ve 5 Ekim 1951 ve 1 Şubat 1952 tarihleri arasında ülkemizde incelemelerde bulunan Kate Wofford'un hazırlayarak hükümet yetkililerine sunduğu raporuna dayanmaktadır. Bu rapor, altı il merkezinde 700 köy öğretmeni, müfettiş, köy enstitüsü ve öğretmen okulu öğretmenlerine dağıtılan anketten, Adana, Erzurum, Diyarbakır ve Trabzon'daki sınıflarda yapılan incelemeler ve yaklaşık 800 öğretmenin katıldığı genel toplantılara dayanmaktaydı (Wofford, 1952).

Wofford'un Türkiye Eğitimi üzerine bir diğer tavsiyesi Türk öğretmenlerin mesleki bilgi ve deneyimlerini artırmak için Amerika'ya eğitime gönderilmeleriydi. Türk Milli Eğitim Bakanlığı ile ICA arasında bir iş birliği anlaşması yapılarak yüksekokul ve üniversite mezunu öğretmenlerden yapılacak sınavda başarı gösterenler arasından seçilenlerin bir yıllığına Amerika'ya gönderilmesi kararlaştırılmıştı (MEB, 1958). Böylelikle 25 öğretmen ilköğretim hakkındaki bilgi ve deneyimlerini geliştirmek için Amerika'ya eğitime yollanmıştır. 1953 yılında gerçekleştirilen V. Milli Eğitim Şûrasında ise çağın gereksinimlerine uygun yeni bir ilkokul program taslağı hazırlanması ve pilot uygulamalarının yapılmasından sonra yurt genelinde uygulamaya girmesi kararlaştırılmıştır. Amerika'ya eğitime gönderilen öğretmenlerin geri dönmesinden sonra bu hususta çalışmalar başlatılarak Bolu Köy Okulları Program Taslağı hazırlanmıştır. Hazırlanan bu taslak Talim Terbiye Kurulunca onaylandıktan sonra uygulamaya konulmuştur. 1955 yılında İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğü'nce İstanbul şehir ve köylerinde uygulanmak

üzere bir deneme okulları ders programı hazırlanarak yürürlüğe konmuştur (Cicioğlu, 1985). Görüldüğü gibi 1948 İlkokul programı üzerinde yapılan düzenleme çalışmalarıyla ülkemizde öğretim programı hazırlama süreci, ilk defa pilot uygulamaları başlatmakla beraber öğretimi programlama sürecinin uzmanlar tarafından öğretmen ve yöneticilere yönelik anketler ve eğitim-öğretim sürecine dair yerinde müşahedeler ve programın masaya yatırıldığı genel toplantılar gibi ayrıntılı faaliyetleri içerdiği görülmektedir.

1948 ilkokul programı üzerindeki düzenleme çalışmalarından sonra ilkokul birinci, ikinci, üçüncü sınıflardaki pilot uygulamaların verimli bir şekilde yürütülmesine karşılık dördüncü ve beşinci sınıflardaki içeriği açısından program halen daha büyük sorunlar taşımaktaydı. Örneğin çağdaş manada dünya ülkelerinin hiçbirinde bu sınıf kademesinde dünya tarihi, dünya coğrafyası dersleri okutulmazken Türkiye’de öğrencilerin zihinsel gelişim düzeylerinin üzerinde olan bu derslerin okutulması çocuğa görelilik ilkesiyle çelişmekteydi. Hâlbuki ilköğretimin bu iki kademesinde milli tarih ve milli coğrafya derslerinin okutulması yeterli olması gerekirdi. Ayrıca son iki sınıfın geometri ve aritmetik ders programları da içerik olarak yüklü olması ilkokul çağındaki çocukların gelişim düzeylerinin üzerinde bir yükün altına girmelerine neden oluyordu. Programın bir diğer eksik yanı köy ilkokullarında bilginin köylünün günlük yaşamına yönelik içerikten yoksun olması dolayısıyla program köy okullarında eğitim-öğretim hayati amaçlara hizmet etmekten uzak oluşuydu (Cumhuriyet Gazetesi, 9 Haziran 1961). Yine Türkiye’nin kırsal kesimlerinde eğitim öğretimin birleştirilmiş sınıflarda yapılmasına rağmen programın bu konudaki yetersizliği ve bu sınıflara uygun olarak geliştirilememiş oluşu köy ilkokullarında hedeflenen verimin alınmasının önünde bir engel olarak durmaktaydı. 4-14 Şubat 1953 tarihleri arasında çalışmalarını yürüten V. Eğitim Şurasında köy ilkokulları için programın aksayan yönlerinin düzeltilmesi ve yerel koşullara uygun programın belirlenmesine olanak sağlayan önlemlerin alınması ön görülmüşse de bu hususta somut adımlar halen daha atılamamıştır (Aloğlan, 1959).

Türkiye Eğitim Milli Komisyon Raporlarındaki 1948 İlkokul Programına Dair Bulgular

1958-1959 yıllarında çalışmalarını sürdüren Türkiye Eğitim Milli Komisyonu yürürlükte olan ilkokul programında birçok eksiklik bulunduğunu tespit etmiştir. Komisyon 1948 Programının giriş kısmında esaslı amaç ve prensiplere yer verilmesine karşılık okulun çevresindeki doğal, sosyal ve ekonomik çevre unsurlarının dikkate alınmamış oluşu, programın kâfi derecede bir esnekliğe sahip olmayışı içeriğin çok ağır olması gibi kusurları bulunmaktaydı. Ayrıca köy okullarındaki birleştirilmiş sınıflarda her sınıf için, ünite, konu ve içeriği ihtiva etmesi açısından yetersiz bulunmuştu. Bu eksik yönleri dolayısıyla mevcut ilkokul programının yeniden ele alınması gerektiğine karar veren komisyon, bu maksatla bakanlık tarafından uzmanlar, deneyimli öğretmenlerden teşkil edilecek bir komisyon kurulması ve kurulacak komisyonun aşağıdaki bazı hususları dikkate alması tavsiye edilmiştir.

“Programdaki ders içeriklerinin gereksinimleri karşılayacak hale getirilmesi ve bu içeriklerin ilkokul çağ nüfusunun gelişimine uygun olması ve içeriklerin birbirini tekrar etmeyecek şekilde hazırlanması, ulusal birliğe aykırı olmamak koşulu ile ders programının, köylerin ve bölge özelliklerine göre esnetilmesine olanak sağlanması; bu itibarla merkezden yapılacak olan bu programın bir çerçeve programı niteliğinde olması, köy okullarındaki birleşik sınıflı dersliklerde öğrencilerin gruplandırılmasının yetkin bir şekilde gerçekleştirilmesi, ders programının iyileştirilmesi amacıyla denemelerin sürdürülmesi, bir müddetten beri deneme okullarında geliştirilen düşünce ve yolların ders programına yansıtılması, bu programda ilköğretimden sonraki öğrenim kademeleri için sağlam bir referans rolü oynayacak önlemlerin alınması.” (MEB, 1961, 44-45).

Milli Eğitim Planının Hazırlığı ile Görevli Komisyon ise yukarıdaki önerilere yeni bir İlköğretim Kanununun çıkarılmasını da ekleyerek Bakanlığa göndermişti (MEB, 1960). VII. Milli Eğitim Şurasının açılışında konuşan Milli Eğitim Bakanı Hilmi İncesulu bu konuya değinerek yeni ilkokul program taslağının hazırlanmasında bir takım önerilerin dikkate alınmasını söylemişti. Bu önerilere bakıldığında, ilkokulu bitirecek çocukların yaşlarına göre milli tarih duygusu yaratılmış olmaları, fen bilgileri deney ve gözlem becerisi ve yaratıcılığını geliştirecek şekilde çocuklara verilmesi, ilkokullardan mezun olan öğrencilerin mesleki ve teknik okullara gitmeyi isteyecek şekilde hazırlanmaları başlıkları altında toplanmaktaydı (MEB, 1962).

Komisyonların ilkokul programı için tespit ve önerilerinden sonra bakanlık tarafından yeni ilkokul programının hazırlanmasıyla ilgili bir eylem planı oluşturulmuştur. Buna göre; hazırlanan şekle ait bu raporlar Millî Eğitim Bakanlığınca çoğaltılarak bir kısmı teşkilata gönderilmiştir. Bakanlık yeni şekil üzerinde teşkilatın da görüşlerini almak amacıyla bütün kaza ve ilköğretim müdürlükleri bünyesinde programlar üzerinde çalışılarak tekliflerin en geç 1962 Nisan ayı ortasına kadar bakanlığa gönderilmesine

dair taleplerini bütün teşkilatlara göndermiştir. Böylelikle son şeklini alacak olan yeni ilkököl programı öncelikle birkaç okulda deneme mahiyetinde tetkik edilecek ve alınacak olumlu neticelere göre süratle bütün okullara dağıtılacaktı (Hürriyet Gazetesi, 24 Şubat 1962).

VII. Milli Eğitim Şurasının 1948 İlkokul Programı Hakkındaki Tespitlerine Dair Bulgular

Bu hususta hazırlıklardan bir diğeri ise İlköğretim Genel Müdürlüğü tarafından 1948 İlkokul Programında gidilecek revizyon esaslarının bir rapor halinde tespit ettirilmesi için bir komisyon kurulmasıydı (Cicioğlu, 1985). 1961 yılı sonbaharında Ankara'da çalışmalarına başlayan komisyon, 1948 yılından itibaren yapılan bütün çalışmaları incelediği çalışmaların sonucunda elde edilen neticeleri bir rapor halinde Millî Eğitim Bakanlığına göndermiştir. Ayrıca Şubat 1962'de köy, şehir, ilkököl öğretmen, müdür, müdür yardımcısı, müfettişler ve çeşitli meslek dersi öğretmenleri yeni bir programın hazırlığına bakanlıkça işe koşulmuştu. Bu çalışmalar sonucunda hazırlanan program taslağı Talim Terbiye Kuruluna sunulmuş ve Ankara'da çeşitli seminerler, kurslar düzenlenerek uygulanacak bu taslak üzerinde çalışmalara başlanılmıştır (Kocatürk, 1965). Bu sırada Ankara'da 5-15 Şubat 1962 tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren VII. Millî Eğitim Şurasında Fakir Baymur'un başkanlığında 16 kişiden oluşan komisyonun hazırladığı *İlkokul Programında Yapılacak Değişikliklerle İlgili Rapor* ile yeni programın ana çerçevesi belli olmuştu. Bundan sonra Millî Eğitim Bakanlığı illere gönderdiği bir genelge ile öğretmenlerin ve eğitim kurumlarının programla ilgili görüşlerine başvurmuştur. Yapılan bütün bu inceleme ve deneme sonuçları ışığında yeni program ana hatlarıyla bir taslak halinde tespit edilmiştir (Alpan, 1964).

Bu taslakta yeni bir ilkököl programı geliştirmenin gerekçesini belli başlı maddeler altında toplamıştı. Bunlardan ilki, eski programın memleketin siyasi hayatı, sosyal yapısı, ekonomik düzeni ve bilim ve teknolojiye ilerlemeler gibi yerel ve evrensel düzeydeki gelişmelere paralel sürekli bir geliştirmeye ihtiyacının olmasıydı. İkincisi ise UNESCO ve Dünya Öğretmenler Federasyonunun Türkiye'yi ve diğer ülkeleri inceledikten sonra mevcut ilkököl programında birtakım değişiklikler yapılmasını tavsiye etmesiydi. Bu konuda bir diğer gerekçe ilköğretim meseleleri üzerine çalışmalarını sürdüren V. Millî Eğitim Şurası, ilkököl programları üzerinde birtakım inceleme ve değerlendirmeler yaptıktan sonra mevcut programın hangi yönlerinin değiştirilip geliştirilmesi hususunda bazı kararlar alması ve programın yeniden gözden geçirilmesine dair önerilerinden oluşmaktaydı. 1961 yılında kabul edilen 222 Sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun okul öncesi, ilkököl sonrası, özel eğitim ve diğer bazı konularda programa yansımaları gereken önemli yenilikler getirmesi, yeni ilkököl programının gerekçelerinden bir diğeri oluşturulmaktaydı. Yine 1948 İlkokul Programının amaçları bunları gerçekleştirmeye vasıta olan müfredatla çelişki halinde bulunan, farklı iki eğitim anlayışına dayanmaktaydı. 1948 İlkokul Programının normal sınıflar ve şehir ilkökullarına göre hazırlanan birleştirilmiş sınıflı okullar ve köy ilkökullarında öğretim süreci için büyük zorluklar çıkarması, programın yeniden geliştirilmesinin gerekçelerinden biriydi. İlkokulun ikinci devrede de toplumsallaştırma ilkelerine gidilmesi gereği 1948 programının çocuk gelişimi ilgili olan pedagojik ilkelere gereği kadar yer verilmemesi ve içerik olarak çok yüklü olması ilgili programın eksik yanlarından birisiydi. Ayrıca eski program yerel şartları ve ihtiyaçları karşılayacak esnek bir çerçeve program olmaktan ziyade yurdun her tarafında aynı şekilde uygulanması gereken bir program hüviyeti taşıması dolayısıyla konu ve ünitelerin çocuğun ve mahalli ihtiyaçların arasında gerekli bağlantıların kurulmasını ve öğrenmeyi çocuk için anlamlı hale getirmeyi güçleştiriyordu. Mevcut programdaki ölçme ve değerlendirme yöntemlerinin güvenilir ve yeterli olmaması, yeni bir ilkököl programının gerekçelerinden sonuncusunu oluşturuyordu (Karagöz, 1966).

Taslağın geliştirilmesi açısından ön görülen yeniliklerse altı başlık altında toplanmaktaydı. Buna göre program hazırlığına ilkököl öğretmen, yönetici ve deneticileri arasından yeter sayıda uygulayıcının katılması sağlanmalıdır. Bütün hazırlık komitelerinin önceden iyice açıklanıp anlaşılmalı hazırlıkla ilgili temel ilkelerin ışığı altında çalışmaları yürütmeleri sağlanmalıdır. Programın hazırlık çalışmaları tamamlanınca aynı anda bütün yurtda uygulanması ve belli sayıdaki şehirlerde koşulları elverişli bazı okullarda denemeye geçilmelidir. Seçilecek illerin kriterlerinin belirtilmemesine karşın pilot uygulama öncesi ilgili şehirlerdeki millî eğitim müdürlükleri ve, okul yöneticilerine yeni program hakkında seminerler verilmesi öngörülmüştür. Keza pilot okulların eğitim araç ve dökümanları ile desteklenmesi ve okulların her ilde kurulacak program geliştirme komiteleri tarafından desteklenmesi ve denetlenmesi de üzerinde önemle durulan bir konuydu. Keza program geliştirme ve değerlendirmenin bir süreç ve uzmanlık gerektirmesi dolayısıyla seçilen illerdeki uygulamalara yön vermeli ve programın gelişmesine önderlik etmek amacı ile ilköğretim genel müdürlüğüne bağlı bir program geliştirme bürosu kurulması ve yeterli personel ve uzmanlarla donatılması kararlaştırılmıştır. Son olarak da uygulama sürecinin aşamalı olarak

beş yıl süre ile genişletilip geliştirilmesi, yapılan sürekli ve nihai değerlendirmenin gerektirdiği değişiklikler yapıldıktan sonra yurdun tamamına yayılmasına karar verilmiştir.

Hazırlık ve uygulamayla ilgili bu esaslar içinde çalışmaya geçilerek nihayetinde ortaya çıkan 1962 program taslağı (Enç, 1968) incelendiğinde öğretme programından gelen güçlüklerin çoğunu giderdiği görülmekteydi. Öncelikle yeni program içeriğinde çevre özellikleri dikkate alarak düzenlenmişti. Programda birleştirilmiş sınıfların ayrı bir bölümde ele alınması, muhteva dersleriyle çalışmaların yeni bir anlayış ve görüşe göre düzenlenmiş olması taslakta atılan ileri bir adım olarak göze çarpmaktaydı. Program taslağı ülkenin ihtiyaçları dikkate alınarak bilim, teknoloji ve toplumun sosyal dokusundaki gelişmelere göre hazırlanmıştı. Buna rağmen taslağın toplumsal gerçeklerimize daha uygun bir nitelikte olmasını sağlamak amacıyla program taslağı bütün okullarda yürürlüğe koymadan önce ülkemizin belirli bölgelerindeki bazı ilkokullarda deneyerek geliştirilmesi yoluna gidilmiştir (Karagöz, 1966).

Program taslağındaki konular ilköğretimin amaçlarını gerçekleştirmede bir araç olarak düşünülmüş ve ona göre düzenlenmişti. 1948 programını hayat bilgisi bölümündeki birinci sınıfın 30 konusu 6 ünite; ikinci sınıfın 31 konusu 6 ünite; üçüncü sınıfın 28 konusu 5 ünite halinde birleştirilerek toplu öğretim toplu öğretim ilkesi gerçekleştirilmiştir. İkinci devrede tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri, ülke incelemeleri; tabiat bilgisi, aile bilgisi ve tarım bilgisi dersleri fen ve tabiat bilgileri adı altında birleştirilmiş, ders adeti azaltılmış ve konular kaynaştırılarak üniteler haline getirilmek suretiyle toplu öğretim ilkesi gerçekleştirilmiştir. Ayrıca 1962 program taslağını 1948 programından ayıran bir diğer özellik, birinci ve ikinci devre içerik derslerinin konuları, öğrencilerin öğrenme ve kavrama düzeylerine göre hafifletilmesiydi. Ayrıca program taslağındaki üniteler, ünite planının yapılması sırasında öğrencilerin ve çevrenin ilgi, ihtiyaç ve problemlerine göre şekillendirilmesi için fazla ayrıntıya girilmeden çerçeve ve anahtar şeklinde verildiği görülmekteydi (Tekişik, 1967).

1968 İlkokul Programının Geliştirme ve Pilot Okullarda Deneme Sürecine Dair Bulgular

1968-1969 eğitim öğretim yılında ülke çapında yürürlüğe girecek olan yeni ilkokul programı eğitim tarihimizde üzerinde en uzun deneme ve geliştirme çalışmalarının sürdürüldüğü programdı. 1962 yılında hazırlanan ön program taslağı Talim Terbiye Kurulunca incelenerek 12 Eylül 1962 tarih ve 215 sayılı kararla beş yıl süre ile bazı okullarda denenmesi ve geliştirilmesi koşuluyla uygulanması uygun görülmüştür. 1962 İlkokul Program Taslağı, 1962-1963 öğretim yılında yurdumuzda birbirinden farklı 14 şehirde seçilen 106 okulda denenmeye başlanmasına karar verilmişti. Millî Eğitim Bakanlığınca seçilen bu iller; İstanbul, Ankara, Afyon, Antalya, Adana, Bolu, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Edirne, Denizli, Erzurum, Konya, İzmir ve Samsun gibi beşerî, ekonomik ve sosyolojik açıdan farklı özellikleri içeren şehirlerdi. Her bir şehirde merkezde bir okul, tek öğretmenli beş sınıflı bir köy okulu ve iki öğretmenli beş sınıflı köy okulları olacak şekilde seçilmiştir (Milliyet Gazetesi, 13 Temmuz 1962).

Talim Terbiye Kurulu bir süre sonra taslak programın uygulanmasıyla ilgili gerekli değerlendirmelerin yapılabilmesi için 18 Kasım 1962 tarih ve 260 sayılı kararıyla programın deneme okullarındaki uygulama çalışmalarını 1968-1969 öğretim yılına kadar uzatılmasına karar vermiştir. Böylelikle Türkiye’de 1948 İlkokul Programı düzenlenmesi üzerine V. Millî Eğitim Şurasından sonra başlatılan ve esnek bir çerçevede devam eden çalışmalar, 1962 yılında gözden geçirilecek olan ilkokul programına bazı esaslar getirmiştir. Ayrıca 1960’ta çıkarılan 222 Sayılı İlköğretim Kanunu ile bu esaslar desteklenmişti. 1948 programının uygulamada çıkardığı sorunların incelenmesi sonucunda yeniden düzenlenen programa bazı olumlu boyutlar kazandırmıştır. Bunlardan en önemlisi, programın değerini düşüren deneme sözcüğü yerine ilk defa program geliştirme kavramının kullanılmış olmasıdır. İlköğretim Genel Müdürlüğü 1964 yılında bu çalışmalar için kullanılan deneme deyimini kaldırarak bunun yerine daha uygun düşen program geliştirme deyimini kullanılmasına karar vermiştir (Varış, 1983).

1962 İlkokul Program taslağı üzerindeki 1965 öncesi İnönü Koalisyon hükümetleri döneminde başlanılan geliştirme çalışmaları 1965 sonrası Adalet Partisi Hükümeti döneminde devam etmişti. Eylül 1966’da İlköğretim Haftasının açış konuşmasında Millî Eğitim Bakanı Orhan Dengiz; *1962’de başlayan ilkokul program geliştirme çalışmalarımız devam etmektedir. Programın kesinleşmesi pek tabii olarak metotlarımızda, ders kitaplarımızda, yardımcı ders kitaplarımızda öğretim malzemelerimizde akislerini bulacaktır* (MEB. 1966a) diyerek program geliştirme çalışmaları ve deneme uygulamalarının devam ettiğini açıklamıştır. Bu dönemde programın uygulanması sürecinde ortaya çıkan eksiklikler genel olarak uygulama ve değerlendirme çalışmalarının belli bir merkezden yönetilememesi noktasında toplanmasıydı. Yetkililer bu sorunu çözmek için Talim Terbiye Dairesinde bir test bürosu kurulması yoluna gitmiştir. Programın deneme uygulama araçları ve geliştirme çalışmalarıyla toplam 20 milyon Türk lirasına mal olan

hazırlıkları süresince ilköğretim müfettişleri ve meslek dersi öğretmenleri için seri halde oryantasyon seminerleri düzenlenmeye devam etmiştir.

Bunun dışında 1962 program taslağı deneme uygulamalarına başlanıldığı 1962-1963 yılından itibaren yalnızca resmi görevliler değil, eğitim camiasının mensupları tarafından da dikkatle takibe alınarak bazı eleştirilere tabi tutulmaktaydı. İleriye sürülen bu eleştiriler başlıca iki noktada toplanmaktaydı. Bunlardan ilki yeni ilkokul programının 1948 programından farklı bir şey getirmediğiydi. İkinci eleştiriye yeni programın yerellik ilkesini esas alarak öğretmen veya il program geliştirme komitelerine gereğinden fazla iş bıraktığı iddiasıydı. Buna ek olarak programın uygulanması birçok malzeme ve kaynakların sağlanmasını gerektirmesi dolayısıyla uygulamada aksaklıklara sebep olduğu yönündeydi (Enç, 1968). Yine 1962 yılındaki program taslağının yurt çapında deneme uygulamalarından elde edilen sonuçların yeterince açık ve kesin olmadığı, ilkeler ve öğretim konuları hususunda bazı yenilikler getirdiği ama okullarımızın fiziksel bünyesine uymayan, intibaksızlıklara sebep olacak birtakım yönlerinin bulunduğu ve bu noktada tekrar değerlendirmelere ihtiyaç olduğu savunulmuştur (Üstün, 1966).

Bu sırada yeni ilkokul program taslağı üzerindeki deneme uygulamaları devam ederken bakanlık Program Geliştirme Rehberlik Kursları düzenleyerek program taslağını öğretmen, müfettiş ve idarecilere tanıttıyordu. Belirli aralıklarla düzenlenen bu kurslardan on iki ve on üçüncüsü 13-29 Haziran 1966 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleşen kurs sonrasında İlköğretim Genel Müdürlüğü Milli Eğitim Bakanı Orhan Dengiz'in imzasının bulunduğu bir genelgeyi valiliklere yollayarak programın yeter derecede tanıtımının yapıldığı, bundan sonraki aşamada program geliştirme çalışmalarının program taslağının bilimsel değerlendirme ekseninde gerçekleştirilmesine ağırlık verileceği belirtiliyordu (MEB. 1966b). İlhami Ertemin Milli Eğitim Bakanlığı döneminde 1962 program taslağı geliştirme ve deneme çalışmalarının bir yıl daha uzatılmasına dair karar alınmıştır. Bu kararın gerekçesi Bakanlık Teftiş Kurulunun yaptığı incelemeler neticesinde programın değerlendirmesinin yeterli olmadığı ve tespit edilen yeni esaslar dâhilinde program değerlendirmesi için bir yıllık ek süreye ihtiyaç oluşuydu (MEB. 1967a). İlhami Ertem imzasıyla valiliklere gönderilen 8 Ekim 1967 tarihli 322.1/2-42078 sayılı bir genelgede bakanlık, program taslağı üzerindeki son uygulamaları teşkil edecek bu süreçte yalnızca sürekli denetime uygun olan okulların katılmasını salık veriyordu.

Gerçekleştirilecek bu program geliştirme çalışmalarının her aşamasını izlemek ve aksayan yanlarını tespit etmek için bir komisyon teşkil edilmesi bakanlığın bu konuda aldığı bir diğer karar olarak karşımıza çıkmaktaydı. Bu kapsamda Milli Eğitim müdürlüklerinin başkanlığında kurulacak komisyonda varsa bir öğretmen okulu ve eğitim enstitüsü meslek dersi öğretmeni, Milli Eğitim Müdürlüklerince seçilecek bir veya birkaç öğretim müfettişi ve program geliştirme çalışmalarında faydalı olabilecek bir ilkokul öğretmeni bulunması önerilmiştir. Bu komisyonun kendi aralarında ve okullarla iş birliği içinde çalışmaları sonucu hazırlayacakları raporlardan ilki Şubat 1968, ikincisi ise Mayıs 1968 tarihine kadar bakanlığa gönderilecekti. İllerdeki program değerlendirme çalışmaları tamamlandıktan sonraki aşamada ise bakanlıkta program geliştirme çalışmalarını izlemek üzere bir değerlendirme komisyonu teşkil edilerek illerden gelen raporlar bu komisyon tarafından incelenecekti. Bu incelemeler sonucunda gereken düzenlemeler yapılmak suretiyle program yeniden kaleme alınacak böylelikle son şekli verilecek olan program 1968-1969 ders yılından itibaren uygulanabilmesi için 1967-1968 öğretim yılı içinde tamamlanacaktı. Bakanlık, üzerinde bütün deneme ve geliştirme hazırlıkları tamamlanan ilkokul programının deneme yapılan okulların bütün sınıflarında, diğer okulların ise birinci devrelerinden itibaren uygulamaya konulmasını uygun bulmuştur (MEB. 1967b).

Bu sırada İlköğretim Genel Müdürlüğü, 29 Aralık 1967 tarihli ve 322-2/1-66082 sayı ile valiliklere bir genelge daha göndererek bir yandan programa yöneltilen eleştirilere cevap verirken diğer yandan programla ilgili hazırlıkların bütün hızıyla devam ettiğini belirtiyordu. Genelgede program geliştirme çalışmalarının olumlu ve verimli bir şekilde yürütülebilmesi için, bugüne kadar illerden alınan raporlar, basında yer alan inceleme ve öneriler, bakanlık elemanlarının illere yaptıkları gezilerdeki izlenim sonuçları, meslekî toplantı, kurs ve seminerlere katılan uygulamada görev alan öğretmenlerin ileri sürdükleri görüşler dikkate alınarak illerdeki programı geliştirme çalışmalarında bazı hususların göz önünde tutulması gerektiği ifade edilmiştir. Bunlardan ilki, il Millî Eğitim Müdürü, ilköğretim müfettişleri, ilkokul müdürleri, ilköğretmen okulu yönetici ve meslek dersleri öğretmenlerinin iş birliği içinde çalışmaları izleyerek uygulamalarda aksayan yönleri tespit edip bu aksaklıkları gidermek için gerekli dönüt ve düzeltmelerle sürece rehberlik etmeleriydi.

Bu konuda İlköğretim Genel Müdürlüğünün üzerinde durduğu bir diğer husus, öğretmen, öğrenci ve velilerdeki olası ön yargıları kırmaya yönelikti. Genel Müdürlük, 1962 İlkokul Programı Taslağının, aslında 1948 programının geliştirilmiş şekli ve kendi gerçeklerimizden doğan millî bir program olduğu görüşündeydi. Keza Genel Müdürlük, programın uygulanma aşamasında hazır ve pahalı araçları

gerektirmediğinden çocukların çeşitli kabiliyetlerini geliştirmesi bakımından doğal ve sosyal çevrenin canlı birer araç olarak incelenmesi gerektiği yönünde görüş belirtmiştir. Buna göre programın uygulanmasında basit malzemelerden öğretmen ve öğrenciler tarafından yapılıp kullanılacak araçların daha yararlı olacaktır. Son olarak Genel Müdürlük, öğrencilerin kapasitelerini aşan ezberleme bilgileri yerine gerekli temel bilgi, beceri ve davranışlar kazandırmayı başlıca amaç olduğu gibi konuların anlatılması gerektiğini belirtmiştir.

Genel Müdürlük ilgili tarih ve sayısı belirtilen genelgede ilköğretim müfettişlerinin, program taslağını ilgililere tanıtılmaları, yorumlanmasında ve uygulanmasında yardımcı olmalarını belirterek öğretmenlerin ise bu süreçte öğrencilerin seviye ve olanaklarını aşan ev ödevleri vermemeleri, velilerin ise gelir düzeylerinin üstünde kitap, dergi gibi ders araç ve gereçleri satın almaya zorlamamaları gerektiğini belirtmekteydi. Ayrıca program taslağının yeniden düzenlenmesinde dikkate alınmak üzere özellikle taslağın hangi yönlerde aksadığı ve bu aksaklıkların giderilmesi hakkında düşüncelerin ilişikte gönderilen rapor formları ve çizelgelerde belirtilerek en geç şubat ayı sonuna kadar bakanlığa gönderilmesi de sürecin sağlıklı işleyebilmesi adına elzem görülmüştür (MEB. 1968a).

Buradan da anlaşılacağı üzere gerek resmi yetkililer gerekse öğretmenlik mesleğine mensup görevliler içeriden ve dışarıdan yapıcı eleştiriler ve dönütlerle 1962 ilköğretim taslak programının geliştirilmesi sürecine büyük destek vermişlerdi. 1968-1969 öğretim yılı başında ilköğretim haftasını açış konuşmasında Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem, 1953 yılında ilk hazırlıklarına başlanan 1962 yılından bu yana deneme ve taslak isimleriyle bir kısım okullarımızda uygulanan İlkokul Programına, uygulayıcıların, idarecilerin, konu ile ilgili üniversite ve yüksekokulların öğretim üyelerinin komisyonlar ve seminerler halinde belirttikleri fikirlerden basınımızın eleştirilerinden yararlanarak son şeklini verildiğini bu öğretim yılında, bütün okullarda bu program uygulanacağı ve böylelikle altı yıldır ilköğretimde farklı seviyeler meydana getiren çift program uygulanmasına son verileceği açıklamasında bulunmuştur (MEB, 1968b).

1968 İlkokul Programının Kabul Edilmesi ve Programın Getirdiği Yeniliklere Dair Bulgular

Nihayetinde altı yıl süren pilot uygulamalar ve geliştirme çalışmaları neticelerini değerlendirmek için 25-30 Nisan tarihleri arasında İlkokul Programını Değerlendirme Seminerinde incelenerek üzerinde bazı düzenlemelere gidilmişti. Bundan sonraki aşamada Talim Terbiye Dairesinin 1 Temmuz 1968 gün ve 171 Sayılı kararı ile 1968 ilköğretim Programı kabul edilerek yürürlüğe girmiştir. Daha önce de belirttiğimiz gibi 1968 ilköğretim programında çift öğretim yapan ve birleştirilmiş sınıflarda faaliyette bulunan okullarda uygulanırken ortak bir anlayış yakalamak, öğretim sürecinde ve ortamında kullanılan yöntem ve tekniklerde görüş birliğine varmak, uygulamaları kolaylaştırmak ve böylece verimi artırmak amacıyla çalışmalarda dikkate alınacak genel esaslar belirtilmiştir. Programda bahsi geçen bu esaslar aşağıdaki şekilde belirtilmiştir:

Eğitim, öğretim çalışmalarında öğretmen okul, program kitap, ders araçları ve bütün eğitim teşkilatı, gelecek nesillerin daha iyi yetiştirilmelerinde başat araçlardır. Bu araçlar ancak, çocukların fiziksel, bilişsel ve toplumsal alanlardaki yetenek ve kabiliyetleri esas alınarak düzenlendiğinde faydalı olabilecek unsurlardır. Bu sebeple eğitim-öğretim kurumlarının görevi, öğrencilerin ulusal hedeflere uygun standartlara göre eğitmek, bütün öğrencilere gücü nispetince ihtiyacı olan bilgi, beceri, tavır ve alışkanlıkları kazandırmak, özellikle araştırma, tetkik, bilimsel düşünme ve öğrenme yollarını kazandırarak öğrendiklerini yeni durumlara uygulama yeteneğini geliştirmek, çevresine uyumunu ve etkili bir şekilde yaşamasını sağlamaktır. Bu bakımdan öğrencilere bu hedeflere hizmet etmeyen bilgiler yerine, onların kendi kendine etkin olmasını sağlayacak gerekli rehberlik sunularak eğitim-öğretimin hedeflerine uygun davranışların kazandırılmasına çalışılmalıdır (İlkokul programı, MEB, 1968c, 17).

Buna bağlı olarak da yeni ilköğretim programında ilköğretim ve derslerin hedefleri davranışlara dönüşebilecek şekilde tanımlanmış, müfredat da buna uygun olarak yakın çevre, öğretimde toplulaştırma, konular ve üniteler olarak üç esasa göre düzenlenmiştir. 1968 ilköğretim programında yakın çevre öğrencilerin yoğun olarak etkisinde buldukları ve etkileşim halinde oldukları, okuldan sonra içinde yaşayacakları ve etkili bir üyeleri olacakları alan olarak tanımlanmaktaydı. Bu bakımda yakın çevre öğrenciye daha kolay öğrenme olanağı sağlayan öğrencinin öğrenme gücü ve isteğini ortaya çıkaran başat alan olduğundan 1968 ilköğretim programında yakın çevre eğitim-öğretimin hedeflerini gerçekleştirmek için tüm sınıf kademelerinde hareket noktası olarak kabul ediliyordu. Çocuğun yakın çevreyi inceleyen anlaması ve sevmesi için çocuk çevresini doğa, toplum, kültür, turizm, kültür, tarımsal üretim, orman, sağlık, yönetim, folklor ve sanayi, ulaşım ve geçim kaynakları gibi doğal, beşerî ve ekonomik özellikleri bağlamında tanımalı, çevrenin ihtiyaç ve sorunlarına karşı duyarlılık kazanmalıydı. Programda öğrencide yeni davranışların ortaya çıkması için çevre ile girilecek ilişkinin üzerinde önemle durulmaktadır. Böylelikle bir yandan öğrencilerin çeşitli

ihtiyaçları karşılanırken diğer yandan çevreyle olan ilişkilerinde daha becerikli olmasını sağlayacağından eğitim öğretim sürecinde yerellik başat bir ilke olarak kabul edilmiştir (İlkokul programı, MEB, 1968c).

1968 İlkokul Programının bir özelliği de öğretimde toplulaştırma esasına dayanmasıydı. Buna göre ilkokul çağındaki öğrencileri, olay ve olguları, öğrenciye kazandırılmak istenen bilgileri genel olarak toptan algılama eğiliminde olduğundan programda dersler ayrı bilim dallarına göre hazırlanmış bir şekilde değil; ders bloklarının bir araya getirildiği toplulaştırma esasına göre düzenlenmiştir. Dersler birinci devre de olduğu gibi ikinci devrede de toplulaştırılmıştır. Tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri sosyal bilgiler; tabiat bilgisi, aile bilgisi ve tarım-ış dersleri ise fen ve tabiat bilgileri adı altında bir araya getirilmiştir. Ayrıca yazı dersi Türkçe dersi içine alınmıştır. Böylelikle ikinci devredeki bütün dersler iki miğfer etrafında toplanmıştı. (MEB, 1968c) 1968 İlkokul programı ile yapılan düzenlemede ilkokul birinci ve ikinci devre dersleri tablo 12de verildiği şekildeydi:

Tablo 1.

1968 ilkokul programında dersler

İlkokul Birinci Kademe Dersler	İlkokul İkinci Kademe Dersler
Hayat Bilgisi	Sosyal Bilgiler
Türkçe (Yazı)	Fen ve Tabiat Bilgileri
Matematik	Din Bilgisi
Resim-İş	Türkçe (Yazı)
Müzik	Matematik
Beden Eğitimi	Resim-İş
...	Müzik

(Kaynak Veri: MEB, 1968d)

1968 İlkokul Programında bir önceki ilkokul programında gidilen düzenlemelerden bir diğeri ise konular ve ünitelerin yeni bir esasa göre düzenlenmesiydi. Programda ilkokul kademesindeki öğrencilerin zihni ve fiziksel gelişim özellikleri göz önünde bulundurularak oluşturulmasıydı. İlkokul ikinci devrede ders konularının büyük ölçüde hafifletilmesi ve bazı konuların müfredattan çıkarılarak bazı konuların kısaltılmış olmasının gerekçesi de bu anlayışa dayanmaktaydı. Bununla birlikte matematik gibi sayısal derslerde olduğu üzere ileri düzeydeki çocuklara yönelik olarak programa serbest konuların eklenmesi de ihmal edilmemiştir. Ancak bu konuların isteğe bağlı ve sadece bu seviyeye ulaşmış öğrenciler için geçerli olması kararlaştırılmıştır. Programın bu konuda getirdiği bir diğer yeni düzenleme ise ders konularının ayrı bilimsel disiplinlere göre oluşturulması yerine dersler arasındaki ilgi ve ilişkiler göz önüne alınarak öğretim üniteleri içinde kaynaştırılmış olmasıydı. Konu ve ünitelerin seçimindeyse öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları, kabiliyetlerini geliştirecek etkinliklerin yapılması esas olarak kabul edilmiştir. Çerçeve program niteliğini taşıyan 1968 İlkokul Programında üniteler ülke genelindeki ortak ihtiyaçları karşılamak amacıyla ana öğeler şeklinde hazırlanmıştır. Programın çevre özelliği ve sınıf seviyesinin getireceği diğer ayrıntıları ise süreçte öğretmen ve öğrencilere bırakılmıştır. Programın esaslarına göre öğretmenlerin ünitelerin işlenişinde ünite ve konu sıralamasına uyma zorunluluğu bulunmamaktaydı. Ayrıca yeni programa göre öğretmen uygun bulduğu takdirde iki miğfer ekseninde bir araya getirilen üniteleri sıralayarak tek bir miğfer haline getirebiliyordu. Bu durum, Sosyal Bilgilerden bir ünite bitirildikten sonra Fen ve Tabiat Bilgisinden bir ünite alınarak sırayla işlenmesine olanak tanıyordu (İlkokul Programı, MEB, 1968c).

TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Sonuç olarak 1948 ilkokul Programının içeriği ve döneminin Türk milli eğitim sistemi içindeki fiziksel olanakların bir sonucu olarak ortaya çıkan sorunlar, 1954 yılından itibaren programda yeniden düzenlemelere gidilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Türk Millî Eğitim Bakanlığı bu süreçte yerli ve yabancı uzmanlardan da yararlanarak birtakım çalışmalar başlatmıştır. Bunlardan ilki, 1953 yılında gerçekleştirilen V. Milli Eğitim Şûrasında çağın ihtiyaçlarına uygun yeni bir ilkokul program taslağı hazırlanması ve deneme uygulamalarının yapılmasından sonra yurt genelinde uygulamaya girmesinin kararlaştırılması olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hususta atılan bir diğer adım Bolu Köy Okulları Program Taslağı adı altında bir ilkokul program taslağının hazırlanması ve hazırlanan bu taslağın Talim Terbiye Kurulunca onaylandıktan sonra uygulamaya konulması ve 1955'te İstanbul Millî Eğitim Müdürlüğü tarafından İstanbul'un şehir merkezi ve köylerindeki okulları kapsayacak ders programı hazırlanarak yürürlüğe konulmasıydı. Fakat ilerleyen zamanlarda bu konuda alınan kararlar ve çalışmaların somut adımlar haline getirilemediği görülmektedir.

1960'lı yıllara gelindiğinde yeni bir ilkököl program taslağının hazırlanmasına dair çalışmalar, çeşitli resmi komisyonların sürece dahil edilmesi ile hız verilerek VII. Milli Eğitim şurasında bu konuda önemli kararlar alınmıştır. Şurada her yaştan vatandaşlar için eşit eğitim fırsatı sunulması, ilgi ve yeteneklerine göre en üst seviyede yetiştirme eğitimi sisteminin temel ilkelerinden biri olduğu vurgulanmıştır (Kara vd., 2023). Şurada görüşülen konulardan biri de yeni ilkököl program taslağına rehberlik edecek esaslar belirlenmesiydi. Bu kapsamda hazırlık çalışmaları başlatılan ve son şekli verilen taslağın pilot uygulaması 1962-1963 öğretim yılından itibaren Türkiye'nin belli bölgelerinde seçilen okullarda başlatılmıştır. Altı yıl boyunca sürece bu pilot uygulama döneminde ilgili taslak programı geliştirme çalışmalarına da yer verilerek Milli Eğitim Bakanlığı, İlköğretim Genel Müdürlüğü, il ve ilçe düzeyinde yetkililerin de aktif olarak yer aldığı bu süreçte başta programın okullarda uygulanmasında birinci derecede görev alacak öğretmenlere yeni program hakkında sürekli eğitim verilmiştir. Bütün bu uygulama ve geliştirme çalışmalarından elde edilen dönütler ışığında program üzerinde gerekli düzeltme ve düzenlemelerin yapılmasının ardından 1968-1969 öğretim yılından itibaren yurt çapında uygulamaya konulmuştur. Türk Milli Eğitim tarihinde en uzun program geliştirme ve pilot uygulama özelliğine sahip bu program ile ayrı disiplinler halinde verilen tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi dersleri sosyal bilgiler dersi adı altında birleştirilmiştir. Yine tabiat bilgisi, aile bilgisi ve tarım-iş dersleri ise fen ve tabiat bilgisi çatısı altında tek bir ders haline getirilmiştir. Böylelikle ilkököl ikinci devre disiplinler arası bir program yaklaşımına geçilerek toplu öğretim modeli benimsenmiştir.

1968 programın amaçları, felsefi açıdan incelendiğinde kültürel mirasın aktarımına yapılan vurgu, realist felsefe, işe yarayacak bilgilerin öğretilmesi gerektiği ve bilimsel yöntemin kullanılmasının önemi üzerinde durulması gibi hususlar, pragmatist felsefe, öğretimde bireysel farklılıklara dikkat edilmesine yönelik vurgular ise natüralizm felsefi akımıyla ilişkilendirilebilir. Programda eğitim-öğretimde özellikle bilimsel yöntem basamaklarının kullanılması gerekliliğinin savunulması, pragmatizm felsefi akımına ağırlık verildiğini göstermektedir. Toplum hayatında demokrasi ilkelerine vurgu yapılması ise dönemin siyasi atmosferi ile ilişkilendirilebilir. Yine okul ve demokrasinin içselleştirilmesi arasında kurulan bağ açısından pragmatizmin programdaki yansımaları olarak değerlendirilebilir. Son olarak kişilik gelişimi ve ahlaki karakter sahibi yurttaş yetiştirme amacı ise realist eğitim felsefesinden esintiler taşımaktadır (Çiğdem & Akdağ, 2021).

Bu araştırmanın önerileri ise üç cihette toplanabilir. 1968 ilkököl programının uygulamaya konulmasını izleyen yıllarda toplu öğretim modelinin ilköküllerin dışında ortaokul programlarına da yaygın hale getirilmesi kararlaştırıldığı ve nihayetinde 1971-1972 öğretim yılından itibaren uygulamaya konulduğu görülmektedir. Alan yazın ilgili literatür incelendiğinde ise bu uygulamanın gerekçeleri ve uygulama sürecinde yapılan çalışmalara dair bir araştırmanın literatürde yer almadığı görülmektedir. Bu nedenle toplu öğretim modelinin ortaokul programlarına yaygın hale getirilmesine dair araştırmalar yapılması, ilgili literatür açısından önem taşımaktadır.

Bu süreç ile ilgili gerek Talim Terbiye Kurulu Başkanlığında gerekse Milli Eğitim Bakanlığı Tebliğler dergisinde bu konuda yapılacak çalışmaları gösterecek oldukça fazla resmi döküman bulunmaktadır. Buna karşın 1970 ile 1980 yılları arasında münferiden sosyal bilgiler ve fen bilgisi dersleri özelinde herhangi bir araştırmaya rastlanılmamaktadır. Bu zengin dökümanlardan yola çıkarak ilgili zaman aralığı sosyal bilgiler ve fen ve tabiat bilgisi dersleri özelinde çalışılabilir.

Son olarak milli eğitim sistemi içerisinde öğretim programlarına dair her düzenleme ve yenilik ders kitaplarında da değişikliğe gidilmesini gerektireceğinden 1968 İlkokul programı ile yürürlüğe giren ders kitapları ile 1948 ilkököl programına ait ders kitaplarının amaç, içerik, öğrenme-öğretme yaklaşımları ve ölçme-değerlendirme araçları bağlamındaki farklılıkları konusunda mukayeseli çalışmaların yapılmasının, Türk Milli Eğitimin sistemin gelişim sürecinin nitelik ve niceliğe dönük yönleri hakkında literature önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abanoz, G. (2021). *1960-1971 yılları arasında Türkiye'de eğitim politikaları*. (Yayımlanmamış doktora tezi). İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Aloğlan, B. (1959). Birleştirilmiş sınıflarda öğretim problemi ve köy öğretmenlerinin bugünkü durumu. *Eğitim Hareketleri Dergisi*, 10-11.
- Alpan, N. (1964). Yeni ilkököl program taslağının dayandığı ilkeler. *Eğitim Hareketleri*, 109, 22-25.
- Batır B. (2020). Ülke ve toplum incelemeleri dersinin vatandaşlık eğitimi bağlamında değerlendirilmesi. *SBedergi*, 7, 129-157. <https://doi.org/10.29228/sbe.47032>.
- Cevizci, A. (2023). *Eğitim felsefesi*, İstanbul: Say Yayınları

- Cevizci, A. (2010). *Eğitim sözlüğü*, İstanbul: Say Yayınları.
- Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk ve ortaöğretim (tarihi gelişimi)*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Cumhuriyet Gazetesi, (1961, 9 Haziran). Milli eğitim seferberliği. *Cumhuriyet Gazetesi*.
- Çiydem E., & Akdağ, H. (2021). Türkiye'deki İlkokul/İlköğretim Programlarının Felsefi Temeller Açısından İncelenmesi (1924-2018). *Vakanüvis- Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 6, Prof. Dr. Süleyman Büyükkarcı Özel Sayısı, 52-82. <https://doi.org/10.24186>.
- Enç, M. (1968). İlkokul taslak programı ve serüveni. *Eğitim Dünyası*, 9, 6-10.
- Gall, M.D., Gall, J. P., & Borg, W.R. (2015). *Applying educational research how to read, do, and use research to solve problems of practice*. Logan: Pearson.
- Gökalp, M. (2020). *Eğitimde program geliştirme ve değerlendirme*. Ankara: Nobel Akademi.
- Hürriyet Gazetesi, (1962, 24 Şubat). İlkokullar için yeni müfredat programı yapıldı. *Hürriyet Gazetesi*.
- Hewit, T.W. (2018). *Eğitimde Program Geliştirme, Neyi Neden Öğretiyoruz*. C. Özkurt, vd., (Çev.). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kara, İ., Tokmak, A., & Öztürk, M. B. (2023). Cumhuriyet dönemi milli eğitim şuralarının vatandaşlık eğitimi politikaları bağlamında incelenmesi (1921-2021). *DTCF Dergisi* 100. Yıl Özel Sayısı. 92-121. <https://doi.org/10.33171>.
- Karagöz, S. (1966). *İlkokul program taslağı ışığında köy ilkokullarında eğitim ve öğretim*. Öğretmeni İş Başında Yetiştirme Bürosu Yayınları. Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Kocatürk, E. (1965). İlkokul program taslağı üzerine. *Öğretmen*, 201, 5.
- MEB, (1948). *İlkokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1958). Öğretmen yetiştiren müesseselerimize eleman yetiştirmek üzere Amerika'ya gönderilecekler hk. *Tebliğler Dergisi*, Cilt, 21, Sayı: 997
- MEB, (1959). *İlkokullar Yönetmeliği*, Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1960). *Milli Eğitim Planını Hazırlığı ile İlgili Komisyonun Raporu*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1961). *Türkiye Eğitim Milli Komisyonu Raporu*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1962). *VII. Millî Eğitim Şûrası Açış Konuşması (5 Şubat-1962)*. İstanbul Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1966a). Milli eğitim bakanı orhan dengiz'in ilköğretim haftasını açış konuşması. *Tebliğler Dergisi*, 1420(29).
- MEB, (1966b). Program geliştirmede rehberlik kursuna katılan ilköğretim müfettişleri hakkında. *Tebliğler Dergisi*, 1426(29).
- MEB, (1967a). İlhami Ertem'in yaptığı 1967-1968 öğretim yılı ilköğretim haftası açış konuşması. *Tebliğler Dergisi*, 1471(30).
- MEB, (1967b). İlkokul program taslağı hakkında. *Tebliğler Dergisi*, 1472(30).
- MEB, (1968a). Program geliştirme çalışmaları hakkında. *Tebliğler Dergisi*, 1488(31).
- MEB, (1968b). Milli eğitim bakanı sayın ilhami ertem'in "ilköğretim haftası"ni açış konuşması. *Tebliğler Dergisi*, 1522(31).
- MEB, (1968c). *İlkokul Programı*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- MEB, (1968d). İlkokullarda okutulan dersler hakkında. *Tebliğler Dergisi*, 1526(31).
- Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research a guide to desing and implementation*. S. Turan (Çev.). Ankara: Nobel Yayınevi.
- Milliyet Gazetesi, (1962, 13 Temmuz). Yeni ders yılında 14 ilde deneme okulları açılacak. *Milliyet Gazetesi*.
- Patton, M. (2001). *Quin, qualitative research & evaluation methods*. Londra: Suge Papplications.
- Saray, Ö. (1964). Eğitimde program geliştirme çalışmaları ve deneme okulları. *Eğitim Dünyası*, 16(1) 20-35.
- Tekışık, H.H. (1967). *İlköğretim ile ilgili kanunlar, ilkokul öğretmenlerine rehber kitaplar*. Ankara: Rehber Yayınevi.
- Üstün, K. (1966). Görüşler ve düşünceler, *Ülkücü Öğretmen*, 8(90), 14-15.
- Wofford, K. (1952). *Köy ilkokulları hakkında rapor*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Variş, F. (1983). Program geliştirme çalışmaları. (ss. 193-234). *Cumhuriyet Döneminde Eğitim, Bilim Kültür Dizisi Atatürk Kitapları* içinde. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.
- Variş, F. (1989). Eğitimde program geliştirmeye sistematik yaklaşım. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22(1), 7-12. doi: 10.1501/egifak_0000000866
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.